

Intressekonflikter i den allmänna debatten

EN BILD AV forskare är att de är objektiva sanningssökare, beredda att ompröva sina åsikter när vetenskapliga fynd så kräver. Detta är en idealbild, med forskaren som hjälte. En motbild utpekar forskaren som korrupt, beredd att intyga vad som helst bara betalningen är den rätta. Båda bilderna är vanliga i populärkulturen, till exempel i film.

Det är förståeligt att den vanligaste negativa bilden av forskare går ut på att påvisa just *ekonomiska* intressen och oegentligheter. En sådan bild av en intressekonflikt är lätt att ta till sig och har retorisk kraft. Dessutom är den lätt att producera: inget kan vara enklare än att komma med en antydning om olämpliga ekonomiska bindningar, men vi har sett åtskilliga fall där sådana anklagelser varit ogrundade. Företrädare för ett svenskt riksdagsparti har till exempel under 2014 i offentliga debatter påstått att svenska vargforskare skulle vara köpta och att de har tvingats att

"Men mormor, vilka stora tänder du har!", Gustave Doré 1867

skriva missvisande rapporter, anklagelser som inte har backats upp av fakta och som forskarna i fråga bestämt avvisar.¹

TVÅ saker bör noteras om intressekonflikter.

För det första behöver de inte vara ekonomiska. En intressekonflikt kan till exempel föreligga genom vänskapsförbindelser. Ett tydligt exempel finns i Mats Reimers artikel om FC (*facilitated communication*) i detta nummer av *Folkvett*. Trots att en mängd studier har konstaterat att FC är en helt opålitlig kommunikationsmetod, har Reimer funnit att några svenska mer eller mindre ansedda forskare har uttalat sig positivt om FC. Deras bevekelsegrund tycks ha varit att ge stöd till en viss person som de är vänligt inställda till.

En mer generell typ av intressekonflikt föreligger när en forskare hyser en ogrundad tro att saker och ting förhåller sig på ett visst sätt, utan att detta behöver ha att göra med vare sig ekonomi eller vänskap. Ett exempel kan vara parapsykologer som innerligt önskar att paranormala fenomen ska finnas, kanske av livsåskådningsskäl. Sådan ogrundad tro förekommer naturligtvis inom alla möjliga områden, inte bara inom kontroversiella ämnen som parapsykologi.

Intressekonflikter är således relevanta på många fler sätt än bara ekonomiska. Borde vi begära att forskare noggrannare redogör för alla sina intressekonflikter, även de icke-ekonomiska? Det hävdar somliga inom den akademiska världen, och tänker då främst på situationen då forskare skickar artikelmanus till vetenskapliga tidskrifter, eller då de ombeds att bedöma andras manus för en vetenskaplig tidskrift.² I sådana sammanhang förefaller denna ståndpunkt rimlig.

Det finns dock en risk med att generalisera ståndpunkten till att gälla även när vetenskapliga resultatets trovärdighet diskuteras i den allmänna debatten. Orsaken är följande, och det är den andra viktiga saken som bör sägas om intressekonflikter: de kan fungera utmärkt som *förklaring* till varför forskare påstår saker mot bättre vetande, men de bevisar sällan i sig själva *att* en forskare påstår felaktiga saker. Det är ju fullt möjligt att hysa en stark önskan om att något vore sant men ändå komma fram till att det förmodligen är falskt. Och det är fullt möjligt att erhålla forskningsanslag och rapportera resultat som anslagsgivaren inte hade önskat sig.

Hur gör man för att fastställa om en forskare har rätt

eller fel? Man analyserar den vetenskapliga argumentationen och den forskningsmetodologi som åberopas, man jämför med andra resultat inom samma område, med mera. Detta är ett svårare arbete än att producera antydningar om att någon är köpt eller har ett egenintresse av att påstå något särskilt, och kräver i regel goda ämneskunskaper. Sådana ämneskunskaper finns i den akademiska världen, och där är man van vid att göra både och: både analysera den vetenskapliga argumentationen och efterfråga potentiella intressekonflikter. Samma vana finns inte hos allmänna samhällsdebattörer. Det vore tråkigt om forskningsresultats trovärdighet reducerades till uppräknings av potentiella intressekonflikter i den allmänna debatten. ✍

REFERENSER

1. Stefan Jansson & Olof Liberg, "Gröna politiker måste tåla en grön granskning", *Svenska Dagbladet*, publicerad online 2014-07-02.
2. The PLoS Medicine Editors, "Making Sense of Non-Financial Competing Interests", *PLoS Medicine* 5(9), 2008, e199.